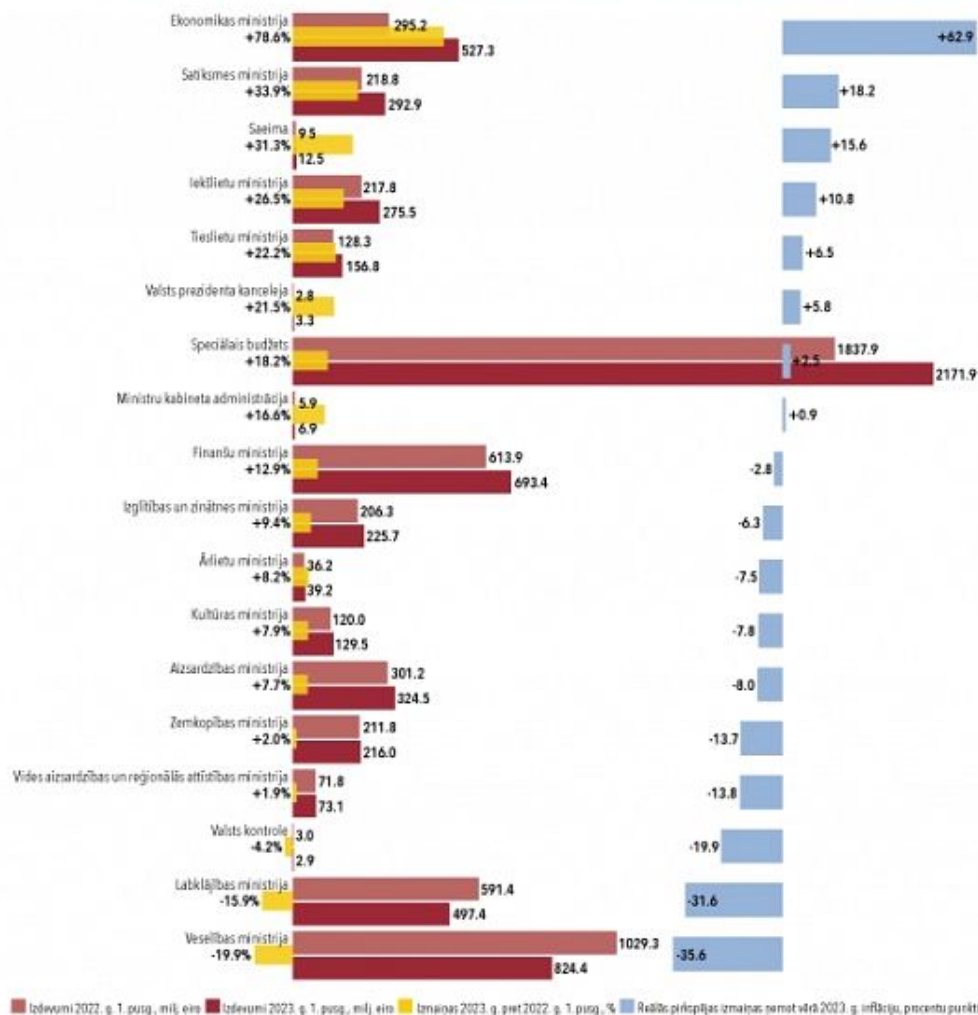

MINISTRIJU UN IESTĀŽU KOPĒJIE IZDEVUMI UN TO IZMAIŅAS

Diagrammā attēlota faktiskā naudas plūsma atbilstoši Valsts kases datiem par ministriju un valsts iestāžu tērīņiem.

Valsts konsolidētais budžets – uzrāda valsts centrālā aparāta, gan pašvaldību tērīņus, gan ES fondu līdzekļu izlietojumu, gan parādu apkalpošanu, gan speciālo budžetu.

Speciālais budžets iepērumu sadaļā veidojas no īpaši iezīmētiem iepērumiem, kurus izdevumu sadaļā tērē konkrētām lietām, piemēram pensijām.

Faktiskā naudas plūsma ministrijās un iestādēs satur datus par visiem tērīņiem. Piemēram, Finanšu ministrijas naudas plūsmā būs iekļauta arī ārējā parādu apkalpošana. Ja kāda no ministrijām apkalpo lielu daudzumu ES fondu naudas, tad tās faktiskā naudas plūsma būs lielāka.

KURAM TAS RŪP?

Kā valdības prioritātes kļūst maznozīmīgas budžetā

Atsaucoties uz biznesa medijā “Dienas Bizness” publicēto <https://www.db.lv/zinas/vai-komercbankas-var-slapet-inflaciju-un-ka-512973> (13.10.2023)

Vērtējot Latvijas valsts budžeta prioritātes nevis pēc publiskiem paziņojumiem, bet pēc mērķiem tērētās naudas, iznāk, ka dažas nozares no vārdos prioritārām kļuvušas par maznozīmīgām naudas izteiksmē. Maznozīmīgās vai visneprioritārākās jomas 2023. gada pirmajā pusē bija valsts kontrole, sociālā aizsardzība un veselības nozare.

Latvijas valdošā politiskā elite (valdība un Saeima) jau ir sākusi diskusiju par nākamā gada valsts pamatbudžetu. Dažādās publiskās diskusijās tiek debatēts tikai par to, kā pārdalīt papildus iecerētos 800 miljonus eiro un kādām būtu jābūt prioritātēm – drošībai, izglītībai vai veselībai? Tādēļ izdevniecības Dienas Bizness iniciatīvas grupa Kuram tas rūp? ieteic, spriežot par prioritātēm, paraudzīties uz jau sastrādāto pēc fakta.

Kas vairo IKP un nodokļu ieņēmumus

Atgādināšu, ka ikviens valsts iztērētais eiro atstāj ietekmi uz ekonomiku kopumā. Kad preces un pakalpojumi tiek nopirkti no uzņēmējdarbības, ekonomiskās sekas būs kumulatīvas. Uzņēmējam būs jāveic pirkumi no citiem uzņēmumiem – izejvielas, transporta pakalpojumi un daudz kas cits. Tiek lēsts, ka katrs šāds iztērētais eiro radīs papildu 3–4 eiro IKP pieaugumu. Neiztērētais eiro pieaugumu neradīs. Ja gandrīz katrs pirkums tiek aplūkts ar PVN, tad katrs iztērētais eiro uzreiz radīs 20 centu papildu ieņēmums valsts budžetā. Daļu no ienākumiem par preču un pakalpojumu ražošanu ikviens uzņēmums izmaksās algās un citos ar darbaspēku saistītos izdevumos. Atalgojumam ir būtiska ietekme gan uz ekonomikas attīstību kopumā, gan uz nodokļu ieņēmumiem valsts, pašvaldību un speciālajā budžetā. Kad darba devējs (uzņēmums, ministrija, ar valsti vai pašvaldību saistīta struktūra) palielina darbaspēka izmaksas par 100 eiro, tad no šīs summas darba devējam ir

jāsamaksā 19,4 eiro valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas (kas nonāks speciālajā budžetā), un bruto alga darba ņēmējam tiks aprēķināta 80,4 eiro.

No bruto algas darba devējs (grāmatvedība) ieturēs 8,46 eiro valsts sociālajās apdrošināšanas iemaksās un 14,43 eiro kā iedzīvotāju ienākuma nodokli (kas tiks sadalīts starp pamatbudžetu un pašvaldību budžetu), kā arī 0,36 eiro par riska nodevu. Šādos apstākļos neto alga (uz rokas) būs 57,71 eiro. Ja visa papildu alga tiks iztērēta par Latvijā iegādātām precēm un pakalpojumiem, tad no pirkumiem tiks nomaksāts 21% liels PVN. Palielinot algu par 100 eiro, par 53,31 eiro palielināsies valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu un nodokļu plūsma. Proti, atalgojumā izmaksāts viens eiro par vairāk nekā 50 centiem palielinās kopējos nodokļu un maksājumu ienākumus valsts un speciālajā budžetā un par 1–1,5 eiro palielinās IKP lielumu. Respektīvi, atalgojuma pieaugumam ir gan ievērojama fiskāla, gan svarīga ietekme uz kopējo ekonomiskās izaugsmes attīstību.

Nauda un noteiktās prioritātes budžetā

Kāds izskatās valsts pamatbudžets no uzdevumu un tēriņu puses? Veidojot Valsts pamatbudžeta politiku 2022. gadā, tika deklarētas šādas prioritātes – drošība, izglītība, enerģētika, konkurētspēja, dzīves kvalitāte, cilvēka un sabiedrības veselība. Valsts attīstības prioritātes ilgtermiņā var vērtēt pēc tā naudas daudzuma, kas tiek iztērēts konkrētās nozares vajadzībām no valsts budžeta. Piemēram, 2023. gada pirmajā pusgadā atbilstoši Valsts kases datiem visvairāk līdzekļu tika tērēti ekonomiskajai darbībai (1098 milj. eiro), tad vispārējiem valdības dienestiem (837 milj. eiro), veselībai (797 milj. eiro), izglītībai (598 milj. eiro) un sociālajai aizsardzībai (503 milj. eiro). Krietni mazāks izdevumu apjoms tika tērēts sabiedriskajai kārtībai un drošībai (412 milj. eiro) un aizsardzībai (349 miljoni eiro). Uz citu nozaru fona relatīvi mazāks līdzekļu apjoms tika tērēts vides aizsardzībai (40 milj. eiro) un teritoriju un mājokļu apsaimniekošanai (31 milj. eiro). Savukārt vērtējot konkrētā gada prioritātes, ir jāvērtē izdevumu pieaugums konkrētajā gadā par prioritāri noteiktajām nozarēm.

Vērtējot valsts pamatbudžeta izdevumus, 2023. gada pirmajā pusgadā tie bija 4,78 miljardi eiro jeb par 6% lielāki nekā 2022. gada pirmajā pusgadā, kad tie bija 4,51 miljards eiro. 2023. gada pirmajā pusgadā vislielākie pamatbudžeta iedevumi bija Finanšu ministrijā – 693,4 milj. eiro, tad seko Ekonomikas ministrija (527,3 milj. eiro) un Labklājības ministrija (497,4 miljoni eiro). Aplūkojot blakus esošo grafiku, redzams, ka Izglītības vai Iekšlietu ministrijas tēriņi ir krietni mazāki. Vismazākie izdevumi bija Ārlietu ministrijā (39,2 milj. eiro). Šie ir kopējie izdevumi, neaplūkojot, kādam mērķim (atalgojumam, precēm, pakalpojumiem, investīcijām u. c.) tie tiek tērēti.

Izdevumu pieaugums kā mēraukla

Otrs jautājums ir, kā salīdzināt divu gadu izdevumus, proti, ir jāsaprot, vai budžeta nauda patiešām tiek prioritāriem virzieniem vai kaut kam citam. Salīdzinot divus gadus, ir svarīgi vērtēt nevis kopējo apjomu, bet izdevumu izmaiņas pret iepriekšējo gadu par prioritārām pasludinātajās nozarēs. Proti, attiecīgajās nozarēs izdevumiem ir jāpieaug straujāk nekā neprioritārākajām. Vislielākais izdevumu pieaugums 2023. gadā bija vērojams Ekonomikas ministrijai (+78,6%). Ievērojams izdevumu pieaugums bija Satiksmes ministrijā (33,9%), Saeimā (31,3%), Iekšlietu ministrijā (26,5%), Tieslietu ministrijā (22,2%), Valsts prezidenta kancelejā (21,5%). Ja vērtējam pēc šāda kritērija, tad ekonomiskā attīstība bija prioritāra, satiksme, tieslietas un drošība arī. Taču spriežot pēc izdevumiem, nedeklarētās, bet nozīmīgās prioritātes 2023. gada pirmajā pusē bija ar Saeimu un Valsts prezidenta kanceleju saistītie izdevumi. Zīmīgs izdevumu pieaugums 2023. gadā bija arī Ministru kabineta administrācijā (16,6%) un Finanšu ministrijā (12,9%). Par prioritāru nevar nosaukt to izmaksu pieaugumu, kas bija vērojams Izglītības un zinātnes ministrijā (9,4%), Ārlietu ministrijā (8,2%), Kultūras ministrijā (7,9%), Aizsardzības ministrijā (7,7%), Zemkopības ministrijā (2%) un Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijā (1,9%). Par 2023. gada pirmā pusgada neprioritārajām nozarēm varam uzskatīt tās jomas, kuru ministrijās vai iestādēs izdevumi samazinājās – Valsts kontrolē (-4,2%), Labklājības ministrijā (-15,9%), Veselības ministrijā (-19,9%). Ārpus ministriju budžetiem ir pensiju un pabalstu izmaksa no speciālā budžeta un visi izdevumi no novadu un pilsētu budžetiem. Pamatbudžets un visu pašvaldību budžeti tiek apvienoti konsolidētajā valsts budžetā.

Inflācijas ietekme

Mūsu gadījumā ainu ļoti pastiprina arī inflācijas rādītāji, kas, salīdzinot 2023. gada iedevumus ar 2022. gada izdevumiem, ir būtisks faktors. 2023. gada pirmā pusgada vidējais patēriņa cenu pieaugums bija 15,7% (CSP publiskotos datus par pirmā pusgada sešiem mēnešiem saskaitām un izdalām ar seši). Jāpiebilst, ka ministriju izdevumus var veidot dažādi tēriņi – darba algas, preču un pakalpojumu pirkumi, investīcijas kapitālā, kā arī maksājumi ES vai citām struktūrām. Izejošos maksājumus Latvijas vietējā inflācija tieši neietekmē, tie parasti ir līgumi par to, ka noteiktā laikā ir jāpārskaita konkrēta summa. Tomēr visumā kopējo izdevumu daļu var salīdzināt ar vidējo mēneša inflāciju. Ja kādai ministrijai izdevumi eiro izteiksmē 2023. gadā bija lielāki par 15,7%, tad šogad šī ministrija varēja iegādāties vairāk preču un pakalpojumu nekā pērn, bet darbinieki, ja to atalgojuma pieaugums bija proporcionāls kopējam ministriju izdevumu pieaugumam, varēja iegādāties vairāk preču un pakalpojumu nekā pērn. Savukārt, ja ministrija šogad tērēja vairāk nekā pērn, bet izdevumu pieaugums nepārsniedza inflācijas lielumu, tad šogad šī ministrija pirkumos (darbaspēks un preces ar pakalpojumiem) iegādājās mazāk nekā iepriekš. Par inflācijas lielumu mazāks pirkumu apjoms, kā arī izdevumu apjoms darbaspēkam nekā pērn ekonomisko izaugsmi (IKP pieaugums nemainīgās cenās) ietekmē negatīvi.

Izdevumi neatbilst prioritātēm

Ievērojot inflācijas rādītāju 2023. gadā atbilstoši izdevumiem, visprioritārākās realitātē bija nozares, kuras pārstāv Ekonomikas un Satiksmes ministrija. Prioritāra bija Saeima, Iekšlietu un Tieslietu ministrija, Valsts prezidenta kanceleja, speciālais budžets, kā arī Ministru kabineta administrācija. 2023. gada kopējās tendences parāda, ka 2023. gadā, iespējams, pārkāpjot budžeta likumā noteikto, par visneprioritārākajām nozarēm kļuvas tās, kuras pārstāv Labklājības ministrija un Veselības ministrija, kā arī Valsts kontrole. Par prioritārām grūti dēvēt arī nozares, par kurām ir atbildīgas Finanšu, Izglītības un zinātnes, Ārlietu, Kultūras, Aizsardzības, Zemkopības un Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas. Kopumā ir viens secinājums – valsts budžeta izdevumi 2023. gadā neatbilst budžeta likumā noteiktajām prioritātēm.

